

OM LINBEREDNING OCH LINSPINNING HOS SVENSK ALLMOGE.

En översikt till ledning för folklivs- och landsmålsundersökare¹

Av

RAGNAR JIRLOW.

Beredning och spinning av lin har av gammalt förefunnits i svenska bygder men är numera statt i starkt försvinnande. Det är därför önskvärt, att dessa inom allmogelivet så betydelsefulla sysslor noggrant beaktas, detta så mycket mer som vi här ha framför oss hantverk med utomordentligt åldriga anor hos våra förfäder. Det följande gör icke anspråk på att uttömma det synnerligen rika ämnet utan vill endast ge den oundgängligaste kunskapen om redskap o. dyl. åt dem, som önska intränga i ämnet.

Linets beredning.

Linet *uppryckes* [1]² vid skörden med händerna ur jorden, sammanföres i *nävtag* (= så mycket som kan omfattas med handen; nävtag Djura sn, Dalarna; näve Hållnäs sn, Uppland etc.) och därpå i *kärvar* (tissa Djura sn, Dalarna; kränka Uppland), varefter flera kärvar uppställas i *rader* (linskyl Uppland) på åkern eller uppsätts på hässjor, gärdesgårdar eller annat.

¹ Under en av docent H. Geijer ledd kurs för folkmålsupptecknare i Uppsala i maj detta år anmodades jag utarbета ovanstående, vars publicerande möjliggjorts genom tillmötesgående från Nordiska Museets sida. Då jag har en avhandling över germansk linberednings- och linspinningsterminologi under arbete, äro alla uppgifter på området välkomna (adress Nordiska Museet, Stockholm 14). De stora siffrorna och bokstäverna inom klammer avse de termer, som för mitt arbete särskilt äro behöfliga.

² rösta Västergötland, Småland; må Uppland; rysta, röska Skåne; riva Envikens sn, Dalarna, Västerbotten; ta upp Dalarna, Gotland; rycka upp Värmland, Västergötland; nappa Västerbotten etc.

Därefter avlägsnas *fröhusen* [2] (kneppel Västergötland; knivel Skåne; knopp) medelst *linrepan* [3] (repa; kam; strock Ångermanland), vars tinnar på äldre exemplar äro av trä men numera äro av järn (fig. 1). Under arbetet är repa fastsatt i en bänk (fig. 2) eller dylikt. Genom repkammen dragas linstänglarna, varvid fröhusen fastna i kammen och falla till marken. Undantagsvis *tröskas* fröna bort med slaga eller *kavlas* bort med en kavle eller *klappas* bort med klappträ.

Sedan vidtager *rötningen* (*röta* [4] *linet*), en förruttnelseprocess, som avser dels att upplösa det limämne, som sammanhåller fibrerna i stänglarna, dels att uppmjuka de träaktiga och värdelösa beståndsdelarna i stänglarna. Rötningen sker antingen genom att linet helt *nedsänkes* [5] i *vatten* (»vattnas», »sänkes» etc.) eller *utbredes* [6] på *gräsmatta* (»bredas» etc.) för att där utsättas för påverkan av dagg och regn. Norrland är hos oss av gammalt vattenrötningens så att säga klassiska område och denna metod är där rikt utbildad.¹ Även träffa vi den på Gotland. Detta tillvägagångssätt är det från officiellt håll gynnade sedan lång tid tillbaka. Trots att fackmännen förordade vattenrötningen som både snabbare och resultatrikare² och trots att hushållningssällskapen lockade med premier till »vattenrötare», har denna metod vunnit föga terräng, emedan allmogen konservativt fasthållit vid ängsrötningen. Enligt P. Schisslers Hälsinga Hushåldning av år 1749 hade Gästrikland, Uppland och Dalarna av ålder »rötat på marken», medan Nordsverige tillämpade vattenrötningen. Som resultat av den sedan två århundraden pågående agitationen för denna metod få vi väl fatta det förhållandet, att vi nu undantagsvis finna vattenrötning även sydligare t. ex. i Dalarna och Värmland.

Härefter följer en stark torkning av linet, varigenom det följande bråkningsarbetet avsevärt underlättas. Facklitteraturen på området tillråder dock den största försiktighet, emedan den konstlade tork-

¹ Finnas på trakten sjöar använda för »sänkning» av lin eller hampa och som därav fått sitt namn (»Linsjön», »Hamptjärn», etc.)? Skildra i detalj vattenrötningens förlopp!

² Se t. ex. E. O. Arenander: Linodlingsboken, 2 uppl. s. 31 och samme förf.: Om linodlingen i Uppland s. 80 o. f. (i »Allmoge och Hemslojd», Uppsala).

ningen gärna försämrar linet (Arenander: Linodlingsboken s. 40). Torkningen (»torka [7] linet») skedde i Sverige mestadels i särskilda *torkhus* [8]. »Bastu» är den allmänt svenska benämningen därpå, »torkstuga» förekommer i Dalarna, »brydestue» i Skåne, »pörte» i Södermanland, Närke och Västmanland och »kölna» (som folklig benämning) i Västergötland, Boshuslän och Dalsland. Här må tilläggas, dels att med »kölna» framför allt menas en specialtyp av den vanliga

Fig. 1.

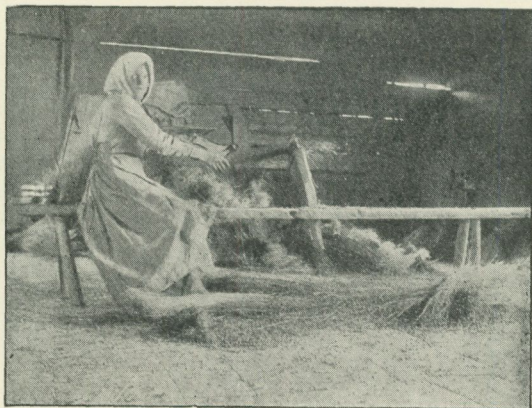

Fig. 2.

Fig. 1. Linrepå, »repkam», med årtalet 1695. Från Grangärde sn, Dalarna. Nord. M. 97,152.

Fig. 2. Repning av lin på repbänk. Ångermanland. Kliché prof. E. O. Arenander, Ultuna.

badstugan, avsedd för mältning av säd men dock även använd vid lintorkning, dels att den skånska »brydestuen» något avviker från den i Sverige vanligaste formen av bastu.

Den primitiva formen av bastun, som ännu anträffas i många svenska bygder, är ett enrummigt knuttimrat hus med öppen svale framför den på gaveln befintliga ingången (se fig. 3). Huset saknar fönster och rökledare men är försett med draggluggar. Mitt på golvet — stundom i ett hörn — ligger den av kullerstenar täckta

ugnen [9] (»ungen», »ommen» etc. Se fig. 4.) och runt väggarna löpa meterbredda *hyllor* [10], vanligen kallade »lavar», mera sällan (Dalsland etc.) »pallar». (Se fig. 5.) Nedanför laven löper ofta en stigstock (»spåret», delar av Norrland). På lavarna uppsättes linet till torkning. I södra och sydvästra Sverige har man linet stundom liggande på en *ställning* [11] över *ugnen*¹, vilken dock oftare användes för malttorkning.

Fig. 3. Bastu, märkt 1778, från Älvros by, Härjedalen. Numera på Skansen.

Vid sidan av bastutorkningen förekommer *groptorkning* här och där (Västergötland, Östergötland, Dalsland, Bohuslän, södra Värmland, södra Dalarna). Fig. 6 visar en lingrop från Naverstad sn, Bohuslän. Över störrarna lägges linet. I botten av gropen göres eld. Elden tändes i detta fall från sidan, men ofta är detta ej fallet, utan gropen är grävd å plan mark. (Foto och meddelande, Nord. M:s arkiv av E. Hammarstedt 1903.)

När linet är torrt, uttages det för att undergå vidare behand-

¹ Är ordet »tarre» känt som benämning på denna anordning?

ling. Ännu förekommer på många håll att stänglarna bearbetas med en primitiv klubba (norra Halland, Dalarna, Norrland). *Klubban* [12] ser antingen ut som synes av fig. 7 eller är skaftad. Ibland sker bultandet på en särskild stubbe eller sten. Klubban eller stubben kan vara fårad för att uppnå större verkan vid arbetet.

I regel har dock *bråkan* [13] (även »bråta», »bröta», »bruttu» etc.) övertagit klubbans uppgift att knäcka de vedartade, hårda delarna

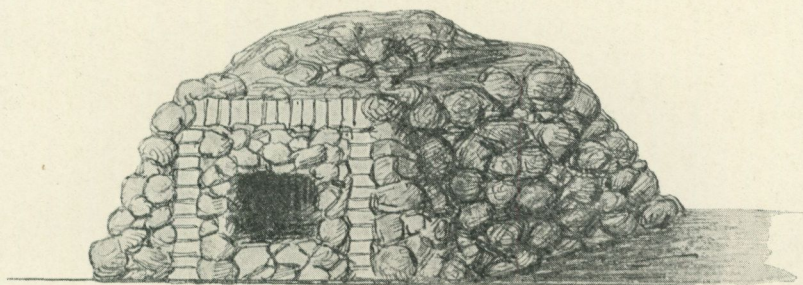

Fig. 4.

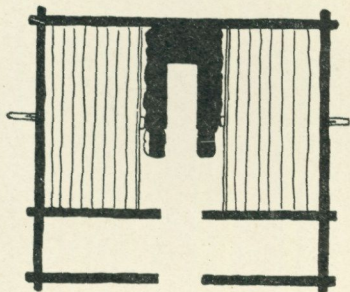

Fig. 5.

Fig. 4. Ugn i bastu, Uppland. Kliché prof. E. O. Arenander, Ultuna.

Fig. 5. Plan av bastu, Väddö, Uppland.

av stänglarna. *Bråkan* (se fig. 8) är en träställning med *tråklänga* [14] (»tjäft» etc.), som i ena änden är ledad, i den andra försedd med ett handtag. Genom att vid handtaget föra klingan upp och ned bräckas de mellanlagda stänglarna. Även förekomma bråkor med två, mera sällan tre klingor. Av vikt är att iakttaga, huruvida *enbråks-* eller *tvåbråkssystem* förekommer. Då två bråkor användas (Norrland), är i regel den först nyttjade (»grovbråka» etc.)

större och grövre byggd, medan den andra (»finbråka», »klyfta», »draga», »drög» etc.) är finare och skodd med järn. På sina håll (Dalsland, Västergötland) synes *dubbelbråkning* förekomma, d. v. s. samma bråka användes vid två olika tillfällen. Med den vid två-bråkssystem begagnade finbråkan avlägsnas även de träaktiga beståndsdelarna, vilket också kan ske genom det sällsynta och in-

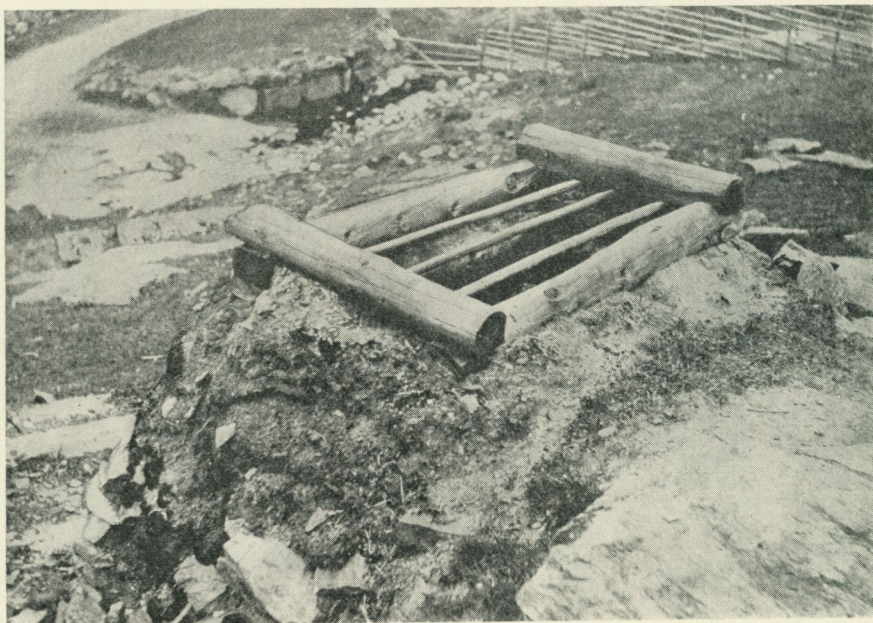

Fig. 6. Grop för torkning av lin. Naverstads sn, Bohuslän.
Foto N. E. Hammarstedt i Nord. M

tressanta redskap, som jag för att skilja det från övriga redskapsformer vill benämna *stångklyftan* [15], men som vanligen heter »klyfta», »germa», »ratu» etc. Det är en c:a 1,20 m. lång stång (se fig. 9), i vars ena ände en med järn skodd trätunga finnes. Vid arbetet inlägges linet i tungans gap, som nedpressas, varefter de träaktiga beståndsdelarna i linet, skävorna, avlägsnas. Redskapet, vars utbredningsområde och namn äro alltför litet kända, är mig bekant från Jämtland, Ångermanland, Medelpad, Hälsingland, Härjedalen, Dalarna och — möjligen — Gotlands Fårö.

Det vanligaste sättet att avlägsna skävorna är dock medelst skäktningen. Man svänger därvid med ena handen *skäktniven* [16] («skäktsvärd» etc.; se fig. 10) och bearbetar därmed linet, som hålles med den andra handen och vilar över *skäktstolen* [17] («skackustol» etc.). Denna skäktstol företer i sin utbildade form huvudsakligen två typer, dels en med kontinenten (Tyskland) sammanhörande och där-

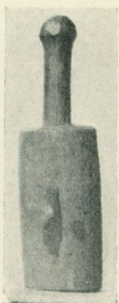

Fig. 7.

Fig. 7. Linklubba. Från Gagnefs sn, Dalarna. Nord. M. 14.684.

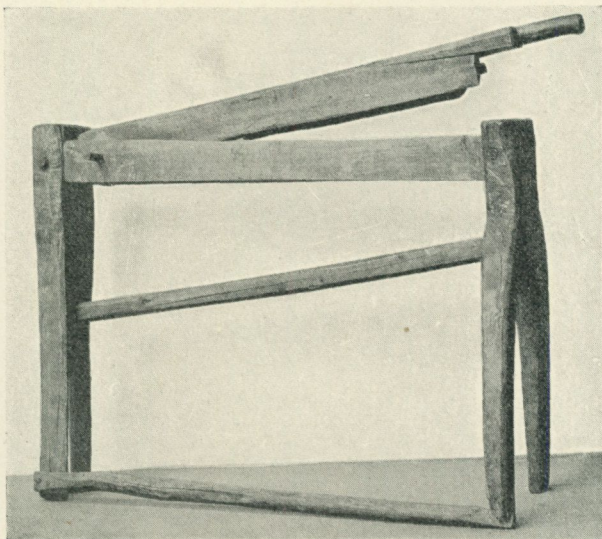

Fig. 8.

Fig. 8. Linbråka. Från Tuna sn, Uppland. Nord. M. 95,765.

ifrån kommande typ med sidstöd (se fig. 11), företrädd i Sydsverige, dels en annan företrädesvis i det övriga Sverige spridd typ med tvärfot (se fig. 12). Stundom saknas emellertid en särskild skäktfot och arbetaren håller linbunten över en stolskarm e. dyl. under skäktningen, ja ibland nöjer sig linberedaren med att blott hålla linbunten mot sitt knä under arbetet. Norr om Ångermanland synes — så vitt mig är bekant — skäktning alldeles saknas.

Över hela Sverige är *häcklan* [18] i bruk (se fig. 13). Den består av ett bräde, på mitten försett med en upphöjning, besatt med järntaggar. Stundom förekomma två (i sällsynta fall tre) dylika

förhöjningar, varvid den med taggar glesare besatta delen användes före den tätare. Olika beteckningar förekomma för det lin, som vid dragningen genom häcklan avskiljes. I Djura sn, Dalarna, heta

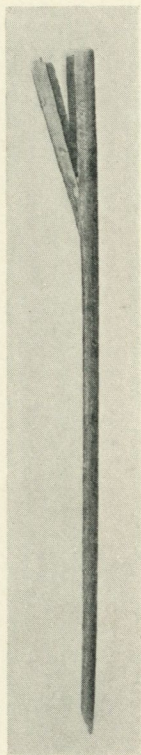

Fig. 9.

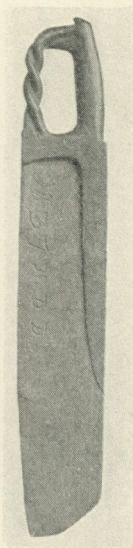

Fig. 10.

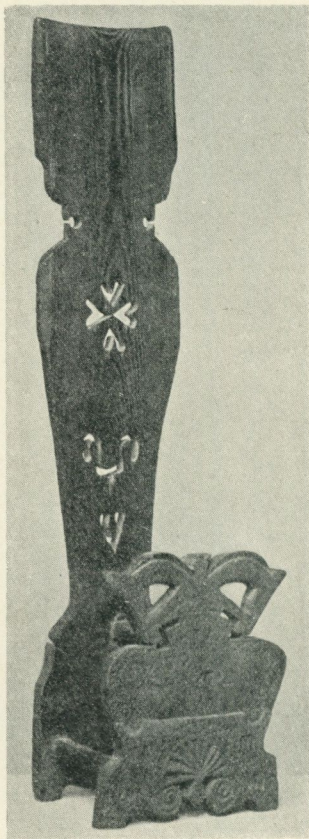

Fig. 11.

Fig. 9. Stångklyfta. Från Lillherrdals sn, Härjedalen. Märkt 1821. Nord. M. 99,929.

Fig. 10. Skäktniv. Från Leksands sn, Dalarna. Med året 1837. Nord. M. 12,430.

Fig. 11. Skäktstol med sidstöd, av sydsvensk typ. Från Möckleby sn, Öland.
Nord. M. 113,997.

sorterna, gående från det sämre till det bättre: to, väfte, varp och lin; i Västergötland grovblår, småblår och tågor (eller hör).

Som en primitivform av häcklan kan måhända det *häckelliknande redskap* [19], som fig. 14 visar, betraktas. Då uppgifterna om dess

användning skifta, äro sådana i detta fall särskilt värdefulla. Möjligt vore att redskapet tjänstgjort ej som häckla utan som repa vid avlägsnande av fröhusen. Jag känner redskapet från Norrland, Dalarna och Halland.

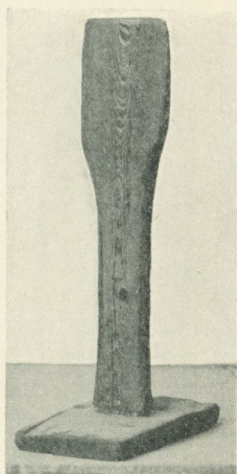

Fig. 12.

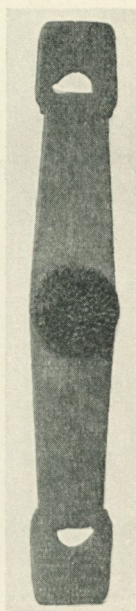

Fig. 13.

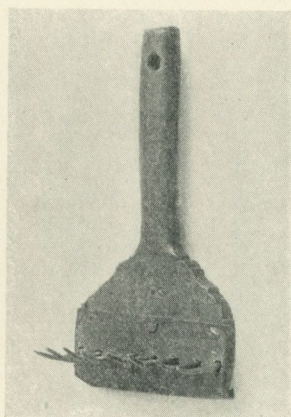

Fig. 14.

Fig. 12. Skäktstol på tvärfot. Från Alunda sn, Uppland. Nord. M. 109,676.

Fig. 13. Häckla med årtalet 1729. Från Gagnefs sn, Dalarna. Nord. M. 17,349.

Fig. 14. Häckelliknande redskap. Detta exemplar betecknat som hampkam för kamning av häcklad hampa. Längd 0,24 m. Från Nederkalix sn, Västerbotten. Nord. M. 76,847 a.

Av vikt är även att lära känna *linborstens* [20] utbredning (se fig. 15). På fig. 16 se vi en kvinna från Holmön i Västerbotten sysselsatt med att borsta bort de sista skävorna från linet, innan hon fäster det på spinnrockens linfäste. I Nordeuropa känner jag linborsten från nordliga Norrland, Finland och Norge.

Spinnrocken och dess delar.

Då linet är färdigberett, vidtager spinningen. Den i Sverige vanliga typen av *spinnrock* [A]¹ visar fig. 17.

Hjulets [B] delar äro *ekrar* [C], *hjulring* [D] och *axel* [E]². Den sistnämnda är förlängd åt ena sidan och böjd till en hake eller *vev*

Fig. 15.

Fig. 15. Linborste från Skorpeds sn, Ångermanland. Nord. M. 80,037 a.

Fig. 16.

Fig. 16. Borstning av lin. Holmön, Västerbotten. Förf. foto 1922.

[F]. Vid denna vev hänger *trampstickan* [G]³, en c:a 4 dm. lång vevstake, som står i förbindelse med *trampan* [H]⁴.

Hjulets drivkraft överför det dubbelslyngade *snöret* [I] dels

¹ Även spånvagn (Småland etc.); spånkärra (Öland); spinnstol, spånstol etc.

² axol etc.

³ trådustickad etc.

⁴ tru, truddu, trådå etc.

på en liten *trissa* [K]¹ (slann, snäll etc.) dels på *rullen* [K]¹, en trådrulleliknande trådvinder, som skjutes på *tenen* [L]². Se fig. 18.

Tenen vilar på två *dockor* [M]³ eller ståndare av trä, som i sin tur sitta fästade i ett tvärträ, som medelst en hjärtstock sitter i

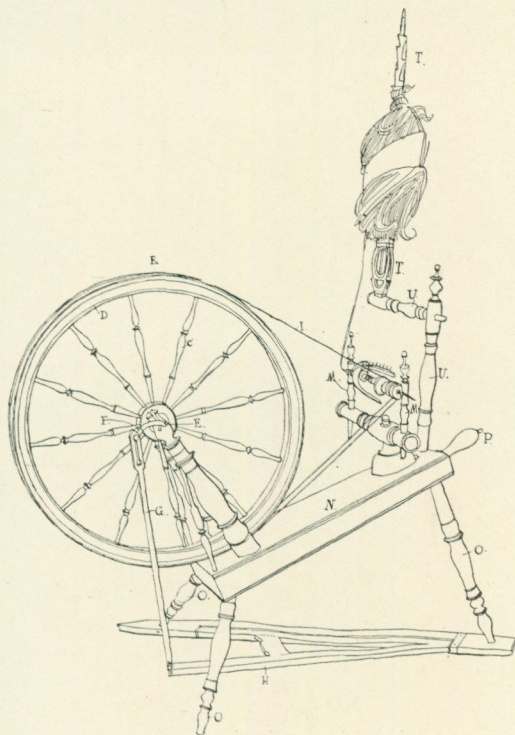

Fig. 17.

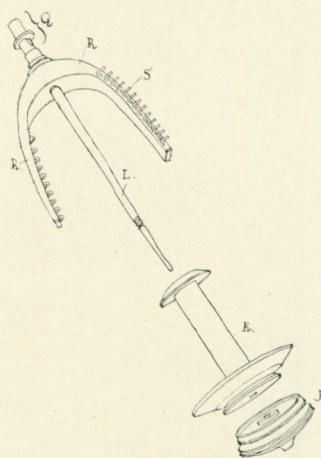

Fig. 18.

Fig. 17. Spinnrock av vanlig typ. Tillhör Nord. M. Efter teckning av A. v. Schmalensee.

Fig. 18. Det s. k. vingtyget på spinnrocken, med trissan (J) avskruvad och rullen (K) avtagen. Tillhör Nord. M. Efter teckning av A. v. Schmalensee.

bröstat [N]⁴, brädet vari *benen* [O]⁵ sitta. För änden av bröstet sitter en *ställskruv* [P].

Tenen är en liten stång av järn, vars ena ände är förtjockad

¹ snälla etc.

² Av järn. Heter även rullten, rockten etc.

³ knappär, Älvdalen, Dalarna; pelare, Västergötland etc.

⁴ säte etc.

⁵ fötter, steg etc.

och ihålig och vanligen kallas *pipan* [Q]. Genom pipan löper tråden vid spinningen. De till tenen anslutna träbågarna eller *vingarna* [R] bära en rad *hakar* [S], vanligen kallade *nockarna*¹.

Fig. 19.

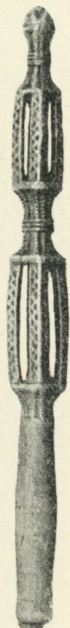

Fig. 20.

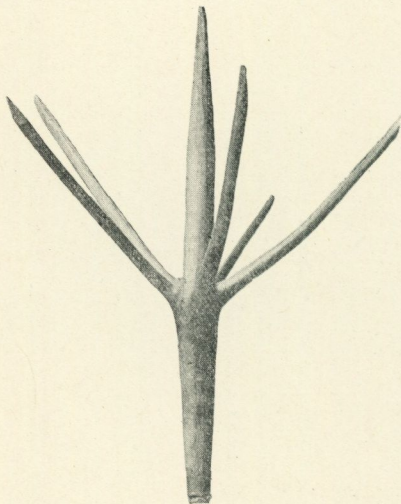

Fig. 21.

Fig. 19. Linkäpp, daterad 1797, från Ore sn, Dalarna. Med rockband och rocksticka. $\frac{1}{8}$ nat. storl. Nord. M. 53,019.

Fig. 20. Linhuvud, daterat 1711. Älvdalens sn, Dalarna. $\frac{1}{4}$ nat. storl. Nord. M. 12,616.

Fig. 21. Blånkräckla. Från Strömstad. Nord. M. 107,842.

Linnet fästes under spinningen vid *linfästet* [T], som vanligen sitter fäst i den knäböjda *armen* [U]. Å fig. 17 synes även det *band*, som håller linet fast vid linfästet, och som ofta slutar med en *rocksticka* (såväl band som sticka synliga å fig. 19).

¹ nittjorna Helsingland, taggarna Svärdsjö sn, Dalarna, krokarna Älvdalens sn, Dalarna.

Linfästena.

Linfästena förete på svenskt område en rad skiftande typer, som bära olika namn i olika bygder och som ha olika utbredningsområden.

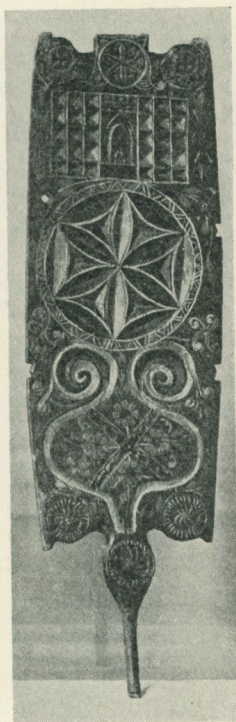

Fig. 22.

Fig. 23.

Fig. 22. Rockblad. Från Roslagen, Uppland. Höjd 45 cm. Ambr.: Utst. Föremål, Sthlm 1912, fig. 229.

Fig. 23. Lin spinnes på spinnrock från en rockblads-kam, »linkam», som är försedd med tre kammar. Holmön, Västerbotten. Förf. foto 1922.

På den å fig. 17 återgivna spinnrocken finna vi ett linfäste av kort linkäppstyp, som vanligen kallas *linhuvud* [21]. Dess föregångare (se fig. 19) är den långa *linkäppen* [22], av vilken den nedre delen skars bort, så att endast »huvudet» blev kvar (se fig. 20), då man övergick till spinnrocken från spinnandet med slända och linkäpp.

Vid spinning av grovt lin (blår) användes oftast *blånkräckla*

[23], som i ursprunglig form (se fig. 21) består av en självväxt gren med kvarsittande kvistar. Dess namn växlar mycket i olika dialekter (»blåneklypa», »blånetjyva» Dalsland; »blånkran» Västergötland; »toklyka», »kräkla» Uppland; »kräkla» Rättviks sn, Dalarna etc.)

Intressant är (se fig. 22) det ursprungligen brädformiga *rockbladet* [24] (även kallat »flagabräde», »flåblad» etc.), emedan det utgör ett från öster i sen tid invandrat element i vår allmogekultur.¹ Det träffas längs Sveriges ostkust från Kalmar till Haparanda.

En hittills i litteraturen ej tillräckligt beaktad men för övre Norrland viktig specialtyp är *rockbladskammen* [25]. Det är ett rockblad, krönt med en kam, i vilken linet vid spinningen nedpressas (se fig. 23). Band att binda fast linet, som vid de flesta andra typer är brukligt, är här icke behövt. Under namn av »linkam» är denna form vid sidan av »blånrockhuvet», det tornformiga linfästet (jämför s. 15) den mest spridda typen i Västerbotten, Norrbotten och Ångermanland. Exemplar med två och tre kammar förekomma ofta.

På en annan i dessa trakter uppträdande form (se fig. 24) slutar det käppformiga eller tornliknande linfästet i en kam, som stundom är lös och kan borttagas. Detta *linfäste med toppkam* [26] torde även komma österifrån. I Museum für Deutsche Volkskunde, Berlin, förvaras ett textilt redskap, som uppges vara en häckla men som väl torde vara ett linfäste och denna linfästetyps moder. Det är knäböjt och tydligt besläktat med rockbladets slaviska modertyp. Själva linfästet är en käpp, krönt med en bred, tät kam. Som ursprungsland anges endast Ryssland. Själva kammens art gör redskapet synnerligen olämpligt till häckla, vartill kommer att häcklor av detta utseende ej äro kända, medan besläktade linfästen på slaviskt område äro vanliga.

Likartad utbredning med rockbladet ha även de *tornformiga linfästena av nordsvensk kusttyp* [27]. Enligt N. Lithberg² följer typen (se fig. 25, 26) ostkusten från Kvarken till Oskarshamnstrakten. Från kusten sprider den sig uppåt Jämtland, Hälsingland

¹ G. Cederblom: »Några av våra äldsta spånadsredskap och deras ättlingar», Fataburen 1909 s. 9.

² N. Lithberg: »Till allmogekulturens geografi», Rig 1918.

och Härjedalen, över Roslagen inåt Västmanland och efter Emån inåt Östra härad i Småland. Denna typ känner jag som synnerligen allmän i hela Västerbottens län. Den kallas där »rockhuvu» och nyttjas ofta vid spånad av blår.

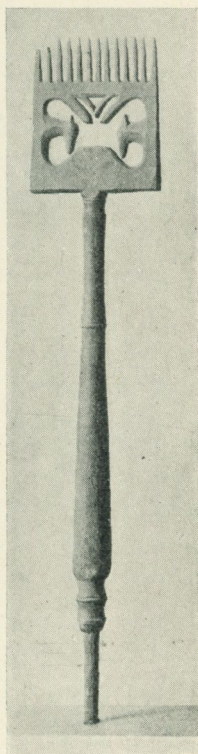

Fig. 24.

Fig. 25.

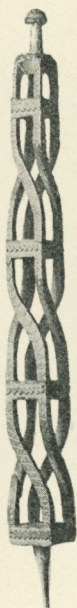

Fig. 26.

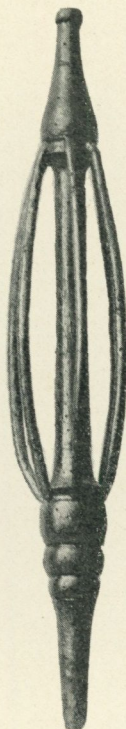

Fig. 27.

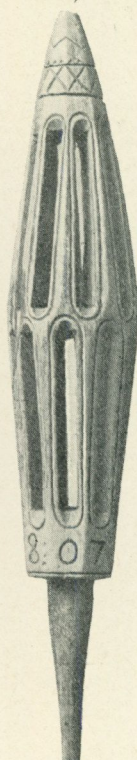

Fig. 28.

Fig. 24. Linfäste med toppkam. Från Bjerträ sn, Ångermanland. Nord. M. 64,259.

Fig. 25. Tornformigt linfäste av nordsvensk kusttyp. Från Vaddö sn, Uppland. Nord. M. 45,453 b.

Fig. 26. Tornformigt linfäste av nordsvensk kusttyp. Från Vaddö sn, Uppland. Nord. M. 41,223.

Fig. 27. Spolfformigt linfäste. Väderstads sn, Östergötland. Nord. M. 41,223.

Fig. 28. Spolfformigt linfäste, daterat 1807. Vassända sn, Västergötland. Nord. M. 115,597.

I Sydsverige träffa vi särskilt de från väster eller sydväst invandrade *spolfformiga* [28] linfästena (se fig. 27, 28). Deras egentliga

utbredningsområde¹ är Halland, södra Västergötland och västra Småland, men de träffas sporadiskt även utanför detta område.

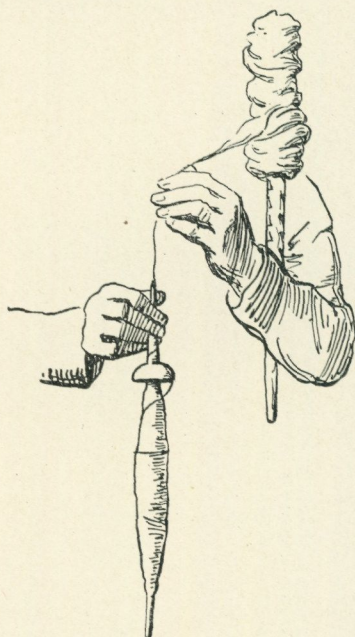

Fig. 29

Fig. 31.

Fig. 29. Slända från Idre sn, Dalarna. Tillhör Nord. M.

Fig. 30. Linkäpp från Eda sn, Värmland. Tillhör Nord. M.

Fig. 31. Spinnande med slända. Linet fäst vid linkäpp.

Förklaringen till de svenska linfästernas rika formutveckling ligger framförallt i, att den svenske allmogemannens konstnärliga kunnande i stor utsträckning riktat sig på detta redskap. Ofta har det vackert slöjdade linfästet varit en gåva från slöjdaren till hans käresta. Därför har också ofta stora möda nedlagts vid utsirningen. I Västerbotten var det mest under de långvariga säljaktsexpeditionerna ute i Kvarken, som de skuros.² Och när rospiggarna lågo och väntade på vind, var ungdomarnas vanligaste slöjdalster rockbladet, som skulle

¹ N. Lithberg: »Till allmogekulturens geografi», Rig 1918, s. 6.

² Förf:s uppsats: »Selbågar i Umeå museum», i »Västerbotten» 1922, s. 38.

användas som fästegåva eller »känning» för att utröna, om den tilltänkta var givaren bevågen.¹

Spinnande med slända.

I den form, som vi se spinnrocken å fig. 17, har den uppstått ur en kombination av *slända* [29] (se fig. 29) och *linkäpp* (fig. 30).

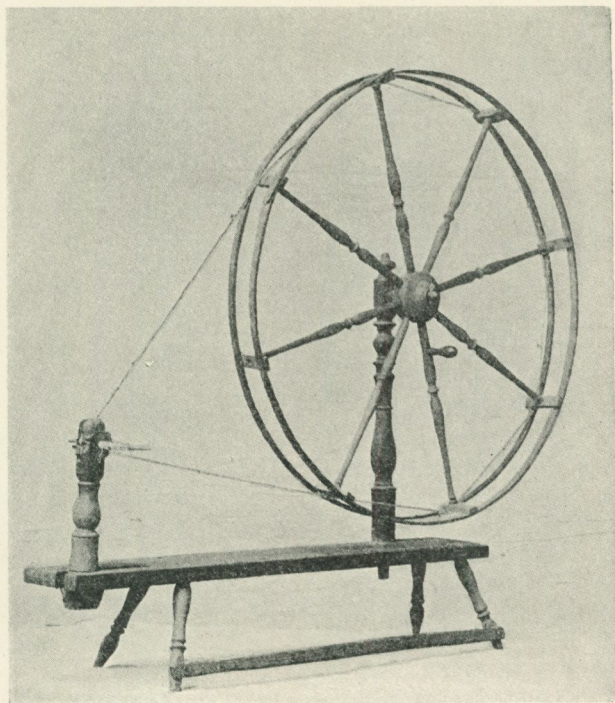

Fig. 32. Storrock att vevas för hand. Från Sala, Västmanland. Tillhör Nord. M.

Sländan består av en träpinne, på vilken ett svänghjul, sländtrissan, sitter. Konsten att spinna på slända är väl ännu ej helt utdöd. Ännu så sent som 1919 har jag haft tillfälle fotografera en med slända spinnande kvinna på Ed i Dalsland. Vid spinningen (se fig. 31) hade spinnerskan vanligen spånadsmaterialet fäst vid en lång käpp, linkäppen, drog därifrån ut de för spinningen avsedda fibrerna,

¹ G. Cederblom: »Några av våra äldsta spånadsredskap och deras ättlingar», Fataburen 1909, s. 12.

som fästes vid sländan. Denna sattes sedan i rotation med ena handen, medan den andra utdrog och formade tråden. Den färdigspunna tråden upplindades på sländstaven. Då tillvägagångssättet växlat vid spinningen och intressanta tvinningsmetoder förekommit, är det av största vikt, att alla uppgifter, som ännu stå att få om spinnandet med slända nogga tillvaratagas, och — icke minst viktigt

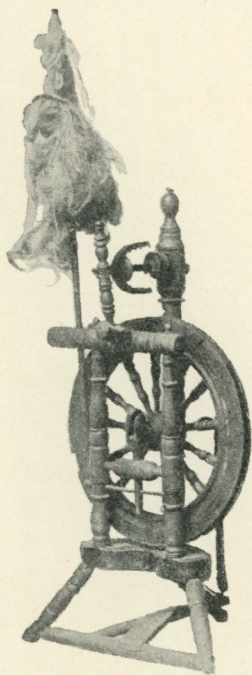

Fig. 33.

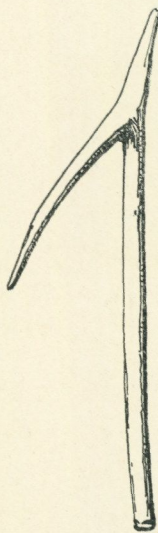

Fig. 34.

Fig. 33. Spinnrock av äldre typ med tramp. Från Dalsland. Tillhör Nord. M.

Fig. 34. Spinnkrok, »snokrog». Från Borrby sn, Skåne. Tillhör Nord. M.

— att terminologien upptecknas, innan detta är oåterkalleligen för sent, nämligen beteckningar för *sländan* i dess helhet (även »handten» etc.), *sländkroken* [30], *sländtrissan* [31], *sländtenen* [32] och dess delar samt *linkäppen* (»herkul», »långrock», »handrock», »tottaträ» etc.).

Störrocken och spinnrocken.

Nästa steg i utvecklingen var sländans kombinerande med ett draghjul, som vevas för hand (se fig. 32), varigenom den så kallade

»storrocken» [33] eller »långrocken» uppstår, som i Europa träffas redan under 1300-talet. De svenska storrockarna göra emellertid intryck av att vara ganska unga och stamma först från 1800-talet. De anges som nyhet på 1820- och 30-talen.¹ I Västerbotten, där de syntes ha varit mycket vanliga och ännu förekomma i arbete i en och annan gård, såg jag intet exemplar äldre än 1800-talet, och de tycktes

Fig. 35. Skomakare i Frillesås sn, Halland, tvinnar becktråd med slända, här kallad »snälla» eller »snurribus». Foto T. Lenk 1920. Tillhör Göteborgs Museum.

där endast ha begagnats vid ullspinning. Med uppfinningen av vingarna och trampinrättningen frigjordes den förut vid hjulets vev sysselsatta handen. Detta på sin tid ytterst viktiga tekniska fram-

¹ G. Cederblom: »Några av våra äldsta spånadsredskap och deras ättlingar», Fataburen 1909, s. 6.

steg tillskriver (en numera betvivlad) tradition bildhuggaren Johan Jürgens från Braunschweig, som skulle ha gjort uppfinningen omkring år 1530. Spinnrocken torde emellertid vara något äldre.

En i Sverige uppträdande, något äldre typ av spinnrock har trampen under vingtyget (se fig. 33). Denna typ efterföljes av den numera brukliga (fig. 17).

Några primitiva redskap för spinning och tvinning.

Det återstår att flyktigt beröra några redskap, som företrädesvis nyttjas för tillverkning av rep och snören.

Fig. 35 visar *skomakarens slända* [34], varmed han tvinnar sin becktråd. Den är något tyngre än den eljest brukliga sländan, och sländtrissan är i detta fall närmast en kulformig ansvällning mot änden av sländtenen, där en hake av järn sitter.

Primitivare än sländan och förmodligen dess föregångare är emellertid *spinnkroken* [35]. Fig. 34 visar en sådan »snokrog» från Skåne. En ur spinnkroken utbildad form synes »lunnakroken» på Gotland vara. Om dess användning är föga känt.

Vid slagning av rep användes ofta ett fiskdragsliknande redskap, *kastvindan* [36] (»viller» etc.). För övrigt förekomma även folkliga former av mera utvecklade repslagningsverktyg, som tarva noggrannare undersökning såväl ur saklig som terminologisk synpunkt. Bidrag rörande linberedning och spinning äro välkomna. Goda skildringar honoreras. Beakta

1) att fotografier och teckningar av varje detalj i arbetet visande handgrepp o. dyl. och av redskapstyperna (ev. under hänvisning till här publicerat material) äro önskvärda, åtföljda av noggranna uppgifter om ortens terminologi,

2) att metoder, arbetsförhållanden, seder och bruk (t. ex. folketro vid sådden, brytegillen etc.) skildras under beaktande av äldre och yngre skikt, t. ex. när kom linklubban ur bruk? när upphörde brytegillena? etc.